

Incze Éva

Hic jacet!

Egy politikai áltemetés Kolozsváron

(szimbólumelemzés)

A társadalmak demokratizálódásával Kelet-Európában is mindenkinek jogává vált az írásban, szóban, képekben történő önkifejezés, akár művészi, akár társadalmi, akár politikai célokból. Ez a lehetőség felszabadította a nyílt tér használatát, és ma a városi kultúra egyik reprezentatív műfaját itt is a tömeges megmozdulások, felvonulások, utcai manifesztációk jelentik. Ezeken az eseményeken a térhasználat hétköznapi szabályai érvényüket veszítik. A performance műfajának legitimizálódása, népszerűsége egyik eredményeként a véleménynyilvánításban polgárjogot kaptak az egyéni kezdeményezések, szimbolizációs törekvések, melyek nagymértékben választják helyszínként az utcát. Így a nyilvános helyek mind gyakrabban válnak játéktérre azon előnyüknek köszönhetően, hogy kihasználói spontán módon hathatnak az emberekre, és szervezetlenségüknél fogva több embert vonhatnak be, több lehetőség nyílik az interakciókra. „A művészi performance-ok és a szimbolikus nyilvános akciók közötti kölcsönhatás kétségtelenül gyümölcsöző volt” – állapítja meg Richard Schechner (1995. 50.), majd így folytatja: „Az 1960-as évektől ezek az akciók egy sajátos ünneplési-színházi-rituális műfajt alkotnak, melynek megvan a maga sajátos dramaturgiája, színrevitele, szerepei, nézőközönsége és recepciója. Ez a színház rituális, mert hatásos, célja valóságos hatások elérése szimbólumhasználat által. Az utcaszínház a médiával való találkozáskor a legteátrálisabb, amikor az eseményeket a kamera számára is játsszák.” (i. m. 51.)

Kelet-Európában ezek a megnyilvánulások '89 után főként politikai jellegűek. A kifejezési szabadság újonnan elnyert lehetősége még nagyobb lendületet adott megjelenésüknek. Az emberek utcai tüntetésekkal, felvonulásokkal fejezik ki a politikai, társadalmi eseményekkel szembeni elégedetlenségüket vagy jóváhagyásukat – az utca mind gyakrabban válik a véleménynyilvánítás színhelyévé.

Egy sajátos műfaja a nyílt téri megnyilvánulásoknak, a „nyílt színháznak” a tudatosan átgondolt, megtervezett politikai show. „A forgatókönyvírók, rendezők egy jól meghatározott narratíva szerint alakítják az eseményeket. [...] A rendezésben tudatosan és gyakran ironizáló szándékkal jelentésteli interkulturális szimbólumokkal manipulálnak. [...] Hatalmi, szimbolikus helyszíneket használnak ki.” (i. m. 88.) A politikai show lehet felülről, a hatalom által szervezett (ilyenek például a politikai kampányok rendezvényei), és lehet szubkulturális megnyilvánulás.

A kettő közötti sajtóságos átmenetet képezi a kolozsvári polgármester, Gheorghe Funar által 1996. szeptember 16-án szervezett gyászmenet.¹ A polgármester happeningjét az abban az időpontban Temesváron aláírt román–magyar alapszerződés elleni tiltakozás céljából rendezte meg.

Az esemény előre átgondolt, megszervezett forgatókönyv szerint zajlott le. Délelőtt 10 órakor gördült ki a Házsongárdi temető aljából a két ló húzta gyászhintó, mely egy jelképes halottat, a „románok nyugalma” volt hivatott utolsó útján szállítani. A gyászhintót négy, egyenruhába öltözött gyászhuszár kísérte, hátukon „Iliescu”, „Meleşcanu”, „Văcăroiu”, „Horn” feliratokkal (ők voltak az alapszerződés aláírói), illetve a bakon ülő hátán „şi Alţii” [És Mások] felirattal. A szabályos, emberméretű fakoporsó fedele a menet alatt mindvégig a hintó tetején maradt, tartalma egy szemfedőre helyezett, késsel átszúrt piros szív volt, mely fölél a már fölsorolt neveket hirdető táblácskák voltak egymásnak támasztva (a felravatalozáskor, illetve az elhantoláskor a táblácskákat szétszörták a koporsó mélyén).

A hintó a volt polgármesteri hivatal előtt, azaz a főtér sarkán megállt, a koporsót pedig ráhelyezték a Memorandisták emlékművének talapzatára. Itt várakozott addig Gheorghe Funar polgármester, pártjának más tagjaitól körülvéve. Amíg az emberek a koporsót bámulták, ő aláírásokat osztogatott párthíveinek, akiket ismételtén meghívott a temetésre. Az Emlékmű harangja ezalatt mindvégig szólt. A riporterek kérdéseire a polgármester mindig azonos formában válaszolt: „Ez a románok nyugalmanak eltemetésére szervezett gyászmenet, melynek kiváltó oka a Temesváron aláírt román–magyar alapszerződés, melynek következménye Erdély elvesztése lesz.”

A továbbindulás előtt, mintegy a hangulat csúcspontjaként, a vasutasok zenekara gyászindulóba kezdett, majd felsorakozott a menet: elől a gyászhuszároktól körbefogott gyászhintó, utánuk a menetelés alatt mindvégig játszó zenekar, majd a polgármester, egyik oldalán Liviu Medreával (aki szintén szervező-irányító szerepet vállalt magára), a másikon pedig egy ortodox pappal. Őket egy mintegy 50 emberből álló tömeg követte. A menet a Hősök sugárútján (Bulevardul Eroilor, volt Deák Ferenc utca) végighaladva feltért a Tordai útra, a meredek kaptatón mindvégig lelassítva, megállítva a forgalmat, majd a külső temetőkapuhoz érve, betért a Házsongárdi temetőbe. A már kiásott sírhelyhez érkeve, a „Román–Magyar Alapszerződés” feliratú földélel lefedték a koporsót, majd a négy gyászhuszár elhantolta azt. A sírra koszorúkat is elhelyeztek a Román Egy-

¹ A megrendezett esemény bemutatásához és elemzéséhez felhasználtam a *PRO TV* helyszíni videofelvételeit, az *Erdélyi Napló*, a *Szabadság*, az *Adevărul de Cluj* és a *Mesagerul Transilvan* című újságok 1996. szept. 17. – okt. 2. közötti számaiban megjelent tudósításokat és kommentárokat, valamint saját interjúmat, melyeket 1997. május 17-én Kolozsváron készítettem.

ségpárt, a Vatra Românească, a Jóhiszemű Román Egyesület (Societatea română de bună credință) és az Avram Iancu Szervezet részéről. Az egyszerű fakereszt fejfán ez állt: „Liniștea Românilor. 16 septembrie 1996. Ora 12.00” („A Románok Nyugalma. 1996. szeptember 16., 12 óra”). Míg a Memorandisták emlékművénél a szervezők magatartása ünnepélyes, komoly volt, a sírnál már teljesen oldott, mondhatni karneváli. Az elhangzó tréfálkozásokon, célzásokon mindenki nyíltan nevetett, az elhantolás befejezésével a gyászhuszárok vidáman összeölekeztek.

A leírt áltetetés nyilvános szimbolikus akció. „Utcaszínház”, rítus, performance, politikai manifesztáció sajátos keveréke, mely szervezői nyilatkozata szerint sokkolni akar, megmozgatni, figyelmet felkelteni, mindezek eredményeként pedig bevonni a tiltakozásba.

A temetési rítus gazdag szimbolizációs lehetőségeket rejt magában. Adott a temetési rítusformula, a szertartás langue-ja, melynek jelentését mindig az akció, a performance aktualizálja, konkretizálja, és így az alapvető funkcióján túl beilleszthető más típusú megnyilvánulásokba is. A népszokások temetési paródiái (magyar, de más népek paraszti kultúrájában is) mindig a leghatásosabb, leggyakrabban bemutatott népi játékok közé tartoztak. Ujváry Zoltán ezt írja róluk: „A népi színjátszás legjellegzetesebb elemeit figyelhetjük meg bennük. A rítus elemektől a paródiáig a legkülönbözőbb elemek kapcsolódtak egybe.” (Ujváry 1988. 70.) A temetési paródiák a rítus alapvető sajátosságát hozzák felszínre, melyet Victor Turner így nevez meg: „egyszerre komoly és játékszerű” (Turner 1982. 85.). Romulus Vulcănescu szerint (1965.) a román népi temetési szertartásoknak az intim, személyes rész mellett van egy közösségi része is, melyben fontos helyet kapnak a virrasztáskor előadott játékok, melyek archaikus hiedelmekből, pszeudovallási témákból és szociális szatírákból állnak össze – a temetés alkalom az újjászületésbe vetett hit megerősítésére, mind metafizikai, mind pedig a közösségi kapcsolatrendszer értelmében.

Egy szintén sajátosságosnak nevezhető parole-ja a temetési rítusnak a politikai újratemetés, mely egy történelmi személyiségnek az adott társadalmi-politikai kontextusban való rehabilitációját fejezi ki, mint például az 1849-ben kivégzett, majd 1869-ben újratemetett Batthyány Lajos miniszterelnök esetében. Egy-egy újratemetés (pl. II. Rákóczi Ferenc, Károlyi Mihály, Nagy Imre stb.) megtisztulást is jelent a közösség számára, emellett ünnepi alkalom is, hiszen az emberek a hétköznapokból hirtelen kikerülve, a történelmi időben találják magukat. A temetés híres emberek halálakor össznépi esemény, mely maga is más típusú események kiváltójává válhat (például az 56-os forradalom egyik legfontosabb kezdő mozzanata Rajk László nyilvános újratemetése volt), adott esetben látványosság és közéleti esemény is (pl. Lady Diana temetése).

Ilyen értelemben az elemzendő áltemetés egy, a társadalmi tudatba beágyazódott, eredeti és alapvető funkcióján túl többféle variációban konkretizálódó szimbólumrendszernek egy újabb aktualizálása. A nyelvi metaforát („a románok akár el is temethetik nyugalmukat”) képire fordítja át, úgy, hogy az egyik legalapvetőbb rítusformulát többféle tartományból vett szimbólumokkal tölti fel.

Maga az eltemetés gesztusa Gilbert Durand szerint „a halál anti-frázisa”. „A temetés rítusa ... a lárvaállapotban való túlélésben, feltámasztásban való hithez kapcsolódik.” A sírhely intimitás-szimbólum, összekapcsolódik az anyaölbe való visszatérés képzeivel. (vö. Durand 1977. 292–298.) Amint az Simeon Florea Marian (1892) és Sanda Larionescu (1973) munkáiból is kitetszik, a románoknál bonyolult, erőteljes szimbolikájú halottkultusz alakult ki. A halottkultusz és szertartásai lényege „egy szellemi közösség egységének a megteremtése a már letűnt nemzedékekkel, melyet egy polifunkcionális mágikus-rituális-ezoterikus cselekvéssorozat biztosít, melynek célja az elhunyt ‘túlra’ segítése, az ‘oda’-érkezettek gondozása és védelme” (Larionescu 1973. 584.). A halottkultusz tehát az ősök kultuszát jelenti. R. Vulcănescu szerint a román dramatikus temetési népszokások legfőbb eleme „a halottat kísérők egy tagjának átváltozása valamely közös ósszé, a halottá vagy akár más személyekké, akiket a halott védelmezőinek tartanak” (1965. 613.). Ez a maszkos alakoskodó reprezentálta, hogy a halál nem más, mint a nemzetségi totemek, ősök közé való bekerülés, totemmé váló átváltozás. Később a hozzátartozók helyett idegenek vállalták fel ezt a szerepet, a siratás, az alakoskodás így vált hivatásos mesterséggé. (i. m. 613–615.) Ezt a reprezentációs szerepet vállalja fel Gheorghe Funar is, amikor nemzete reprezentánsaként a „halottnak” kijáró végtiszteiséget megadja.

A központi szimbólum a románok nyugalmát (azaz az elhunytat) jelképező szív. A szívnek nagyon kiterjedt szimbolikája van. Általában a közép-pontot jelképezte mindig is, majd az emberi szerv elvont, spirituális tartalmak hordozójává vált. Hans Biedermann szimbólumlexikona szerint „Jézus Szent Szívét a Szellem forrásának tekintették, mely a Megváltó sebéből sugárzik”, ezért népszerű ábrázolása a tövisekkel, nyílvezzővel átszúrt, fényt sugárzó, vérző szív, mely erőteljes kultusz tárgyává vált. (Biedermann 1996. 369.) A szív a modernitásban az érzelmek székhelyének, forrásának a szimbóluma.

A kés a kard (vágószerszámok) szimbolikájához tartozik. „Pozitív értelemben az isteni igazság és törvény képviselőjét jelöli, ennél fogva királyi, hatalmi jelvény is.” (Hoppál et alii 1995. 108.) A kés gyakran asszociálódik a büntetés, a halál, a bosszú, illetve a szakrális áldozat képzeivel. (Chevalier–Gheerbrant 1994. I. 423–424.) A szív női és passzív jellegű, a kés ellenben „aktív princípium, mely megváltoztatja a passzív anyagot”

(uo.). A beavatási, áldozati rítusokban betöltött funkciójából következően (pl. körülmetélés) fallikus szimbólum is. Az elemzett gyászmenetben mindenképpen a kés megőrző erőszakra vonatkozó jelképiségét: az átszúrt szív a románok hazafias lelkületének, nyugalmanak a brutális, végzetes meggyilkolását szimbolizálja, a jelképes halál tragikumát és erőszakosságát.

A szemfedővel kibélelt koporsó nyugágyra emlékeztet. A koporsó „jelképes értelemben a holtat a túlvilágra szállító alkotmány (bárka)” (Hoppál et alii 1995. 121.). A sír sötét, létet eltemető, elnyelő szakadék-jellegével szemben a koporsó az a biztonságos tér, burok, mely védettséget, intimítást, nyugalmat biztosít. „A koporsó a halott gyermekét ismét magába fogadó Földanya jelképeként az edénnyel, az életfával rokon.” (Uo. 122.) Ebbe az intim, bensőséges térbe kerül be disszonáns elemként az őt, a „gyilkosok” nevét viselő tábla: „Iliescu”, „Meleşcanu”, „Văcăroiu”, „Horn”, „şi Mulţi Alţii”. Egy további elem, mely nem kongruens a többivel, a koporsó födelén lévő szalag: „Tratatul Româno-Ungar”. Ki a halott voltaképpen? Illetve, ha az alapszerződés, aláírói és a románok nyugalma is halott, hogyan férnek össze ezek a különböző értéktartalmú elemek ugyanazon, intimitást és elzárkózást nyújtó térben? Ezen a ponton homályos, következtelen a szertartás szimbolikája. A szív fölé boruló táblák a még nyitott koporsóban szimbolizálhatják a békesség, a nyugalom elfojtását, de eltemetésük a szent halottéval azonos koporsóban már kevésbé indokolt, illetve megtöri a gesztus rituális, szakrális jellegét. A feliratos szövegek elhantolásával Gheorghe Funar az alapszerződést számára érvénytelennek, aláíróit erkölcsileg, a nemzet szempontjából halottnak nyilvánítja, egy másik lehetséges értelmezés szerint ezzel a gesztussal is hangsúlyozza, hogy a végzetesként értelmezendő csapás a jelzett politikusoknak és tettüknek köszönhető.

Bármi legyen tulajdonképpeni, szándékolt értelme, ez a gesztus mintegy pervertálja a helyzet komolyságát, súlyosságát. Ebbe a parodikus-politizáló hangnembe játszik bele a négy gyászhuszár alakja is. A hagyományos temetési szertartásokon a koporsót általában a halott rokonai viszik, mely szintén a halott túlvilágra jutását hivatott elősegíteni. A gyászszertartások intézményesülésével ezt a szerepkört egyenruhába öltözött gyászhuszárok veszik át. Az egyenruha a valamikori túlvilági küldötteket, ősoket megjelenítő alakoskodók leplező személytelenségét, küldöttjellegét örökíti át, így a gyászhuszár alakja, amennyiben elfogadható ez az értelmezés, átörökíti ezt a másvilági küldöttjellegét, akihez tehát a szakrális attribútum is társul. Így ezen a ponton is kétértelművé válik a funari szimbolika. A gyászhuszárok alakjának személytelenségét, ünnepélyességét megtöri a hátukra tűzött feliratok, melyek szintén a „hazaárulók” nevét hirdetik, illetve viselkedésük (az elhantolásnál ők a legfőbb tréfacsinálók, „a munka végeztével” elégedetten, nevetgélve csókolják meg egymást). A

„halottat” tulajdonképpen négy, konkrétan megnevezett személy küldi a másvilágra, ők ássák el a föld mélyére. Az időbeli egybeesés által (a szimbolikus temetés az alapszerződés aláírásakor zajlik) a gyászhuszárak alakjában nyilvánvaló utalás történik a gyilkosságra és elkövetőinek kilétére, világos jelképiségük, ugyanakkor – az elsőként említett lehetséges jelentés miatt – mégis többértelmű.

A Memorandisták emlékműve kiválóan alkalmasnak bizonyult a felravatalozásra. A város központjában van, így a lehető legnagyobb nyilvánosságra volt lehetőség. Az emlékmű a kolozsvári románok számára par excellence történelmi-nemzeti szimbólum, gyakran használt rituális tér (például a román lakodalmas menetek rendszeresen használják fénykép-készítés helyszínéeként), a koporsót talapatára állítva, a manifesztáció hangsúlyozottan nemzeti jelentést kapott. A tetején lévő harang alkalmas a figyelem felkeltésére, ez szintén szerepet kapott a szertartásban. A harang „a régi világ számos kultúrájában egyszerre töltötte be a hangszer és a kultikus eszköz szerepét, amelynek csengése gyülekezésre hívja mind az embereket, mind a felsőbbrendű lényeket. Ezáltal sok helyütt vallási szimbólummá lett.” (Biedermann 1996. 147.) A harangszó így az ég és a föld közti kommunikáció szimbólumává válik, az isteni törvény kinyilatkoztatását is jelképezi. (Vö.: Hoppál et alii 1995. 88., Chevalier–Gheerbrant I. 1994. 337.) Harangszó adja a falu tudtára a halálhírt is. Ehhez a halált (ki)hirdető, szakrális, végzetes jelleghez társul még a vész jelző funkció is: akárcsak maga a temetési menet, a harangszó is felrázni, figyelmeztetni hivatott a román lakosságot a fenyegető veszélyre. Így az emlékmű polifunkcionálissá válik a szimbolizáció folyamatában: a nemzeti halotthoz méltó ravatal, hatásos kommunikációs formában közli a halálhírt és/vagy a veszélyt, valamint proxemikailag is jelentős térben helyezkedik el.

A harangszóéval rokon a gyászinduló jelképisége (a zenéhez is a két világ közti kommunikáció képzetei kapcsolódnak). Gyászos hangulatával jelzi, hogy átjárás történik a két világ között. Sajátos zene olyan értelemben, hogy csak temetéskor játszanak gyászindulót, így jelentése mindenki számára egyértelmű.

Az egész szertartás szimbólumhasználatán végigvonul a már jelzett többértelműség. A temetési ceremónia „valódi” halott nélkül zajlik, illetve három „kategóriájú” jelképes halottat temetnek, melyek közül a politikusok kategória gyászhuszár alakjában is megjelenik, tehát a „halott” a rítus végrehajtója is. A szakrális eseménynek erőteljes világi jellege van: a koporsót parádés lovashintón szállítják, zenekar kíséri, akárcsak a katonai temetéseken, egy történelmi emlékműnél ravatalozzák fel, akárcsak a nemzet hőseit. Ugyanakkor az egyházi, szakrális jelleget is igyekszik biztosítani a Funar mellett mindvégig ott haladó ortodox pap, a harangszó, a

kereszt alakú fejfa stb. Bár nem hangzik el halotti búcsúztató, egyes szemtanúk szerint a pap keresztet vetett a koporsóra. A megrendezett áltemetést tehát egyrészt komoly és súlyos tartalmú gesztusnak szánták, másrészt a résztvevőket is jellemezte a parodizáló, ironikus magatartás: az elhantoláskor például a népi temetési paródiákéra emlékeztetően vidám volt a hangulat, a polgármester pedig – nyilvánvaló iróniával – a másnapi megyei tanácsülésen a számonkérésekre adott válaszaiban arra hivatkozott, hogy ő civil résztvevőként volt jelen a szertartáson, és mivel „gyászolt”, nem figyelte meg a szervezők kilétét („értsék meg lekiállapotát”), de tudomása szerint a költségeket egy bizonyos Oculita S. A. cég fedezte.

A Funar-féle performance nem kíván értelemszerű, szimbólumhasználatában következetes lenni. A köztudatba mélyen beágyazódott rítusformulát az érzelmekre hatni kívánó, szintén erőteljes szemantikájú szimbólumokkal tölti fel, és egy alapvetően politikai állásfoglalás kifejezésére a nemzeti, vallási szimbólumokkal manipulál. Csakhogy egyrészt a személyéhez általában kötődő bizalmatlanság, másrészt az említett következetlenségek miatt nem éri el célját.

A megrendezett áltemetés recepcióját először az azt megnevező, minősítő kifejezések vizsgálatával próbálom megvilágítani. Az eseményről tudósító, általam áttekintett négy újság a következő megnevezéseket használja: az Erdélyi Napló a „koporsós menet”, „temetés”, „ízlés- és kegyelet-sértő akció”, a Szabadság a „rendhagyó gyászmenet”, „szabályos gyászszertartás”, „meghökkenítő, tragikomikus gesztus”, „ceremónia”, „happening”, „istenkísértés (áltemetés pappal és kereszttel)”, az Adevarul de Cluj a „manifestáció”, „gyászmenet”, „szimbolikus temetés”, a Mesagerul Transilvan az „előadás”, „akció”, „a civilizált Kolozsvár arcára mért pofon”, „a temetés keresztény rítusának és szertartásainak lábbal tiprása”, „sátáni rítusok” kifejezésekkel él. A közéleti, politikai személyek megnevezései hasonlóak: Ioan Rus, Kolozs megye alprefektusa szerint „politikai cirkusz”, Ion Iliescu államelnök „rossz ízlésű vásári rendezvénynek” titulálja, a Demokratikus Konvenció tiltakozó körlevele szerint a gyászmenet „szentségtörés”, „a temetési szertartás paródiája”, „fekete mágia”, „rossz ízlésű vásári rendezvény”. Az újságok inkább az objektívebb meghatározást választják, megnevezéseik legnagyobb részben (41%) a fő felhasznált szimbólum szerintiék („műfaj” kategória), illetve a mutató, show jellegre utalnak (24,1%-ban). A „temetés”, „gyászszertartás”, illetve a mozzanatait leíró kifejezések („kinyújtóztatva”, „helyezték örök nyugalomra”, „a nemzeti béke megindult özvegyei”) gyakran idézőjelek közé vannak téve, ezzel is jelezve, hogy bár az esemény formája szerint az egyik legszomorúbb emberi jelenség, mégsem veendő komolyan, hiszen „a román politikai porond bohóca” (az Erdélyi Napló kifejezése) csak eljátszani próbálja egy tett komolyságát.

A közéleti, politikai személyiségek megnevezései közt nem szerepelnek a „műfaj” szerintiek, ők valamilyen szempontból minősítik az eseményt, döntő mértékben a valami szent megsértése szempontjából (29,4%), de az ízlést, társadalmi normákat sértő jelleggel egyenlő arányban megjelenik a politikai jelleg is (23,5%).

Az eseménnyel kapcsolatban készített interjúk² alanyai, amennyiben körülírják, ritkábban meghatározzák az eseményt, leginkább annak ízlést, társadalmi normákat sértő jellegét hangsúlyozzák. A szimbólumhasználat lényegét az interjúalanyok a „valami szent megsértése” jellegű kifejezésekben foglalják össze (ez vonatkozik a Memorandisták emlékművére is). A megrendezett rituálét tehát többnyire negatívan ítélik meg, ez alól voltaképpen csak egyetlen kivétel van: „[a temetés] egy helyénvaló tiltakozás, mi [románok] vagyunk azok, akik megássuk saját sírunkat” – hangzik az egyik válasz a PRO TV riportereinek kérdésére. Vannak olyan interjúalanyok, akik a mutatóvány show jellegét emelik ki („cirkusz”, „manifesztáció”, „happening”, „vásári rendezvény” stb.). Ez utóbbiak is tartalmazzák az esemény értelmezését, de jóval általánosabb formában, nincs meg bennük a „valami szent megsértése” szempontú minősítések konkrétsága. A „fekete mágia” jelleggel való meghatározás is egészen ritka, de a helyi magyar napilap, a Szabadság azért megemlíti, hogy a meglepett nép között felhangzottak olyan riadt vélemények is, hogy „nemzetföltés ide, nemzetföltés oda, de amit ez a Funar művel, az már egyenesen fekete mágia” (Szabadság, 1996. szept. 17., 4. old.).

Elmondható tehát, hogy a minősítések döntő mértékben (38,2%) a megszokott viselkedési normáktól, társadalmi szabályoktól való eltérésként, ízlésbeli devianciaként értelmezik az eseményt, majd nagyjából megegyező arányban fordulnak elő az objektivebb, kategorizáló minősítések (mutatóvány, show jelleg: 19,1%, műfaj szerinti: 17,6%) és a szimbólumhasználat dekódolására utaló, „valami szent megsértése” szerinti minősítések (16,1%).

Az események recepcióját nagymértékben meghatározza a média. Érvényes ebben az esetben is Richard Schechner megállapítása: „A sok milliányi képernyő (bár nem egy szabad) kollektív fórumként funkcionál.” (1995. 87.) Az interjúalanyok, egy kivétellel, a tévéből tudtak az eseményről, illetve a 13 megkérdezett közül csak 3 nem tudott róla. A polgármester körül naponta kirobbanó botrányokkal az újságok, tévéhíradók általában sokat foglalkoznak, de az alapszerződés aláírásakor szervezett tiltakozó happeningje a szokottnál is nagyobb feltűnést keltett. Az Erdélyi Napló szerint „nemcsak Romániát, de az egész világot bejárták a »Románok

² Az általam felhasznált 22 interjú közül egy a *Mesagerulban* megjelent véleményfelmérés, kettő a PRO TV riportereinek adott válaszokból van kiragadva, a többi saját felmérésekből származik. A saját interjúkat 1997. május 17-én készítettem.

nyugalmát« temető kolozsvári Funar-rendezte koporsós menet képsorai” (1996. november 2.).

A recepció eme (talán önkényes) szempontú vizsgálata arra próbál rávilágítani, hogy a látvány primer megnevezései tükrében a temetési szertartásformula felhasználása, melynek elemeit szintén emocionális tartalmú szimbólumok helyettesítik, mennyiben éri el hatását. A közvélemény határozott elutasító értékelése végeredményben tehát nem magának a megrendezett tiltakozásnak szólt, hanem a tiltakozás *formájának*, mely leginkább a „közízlést” sértette, de a vallásos érzületet is. Bár a temetési szertartás sokféle kontextusban, jelentésben előfordul a kultúrában, az elutasító, elítélő megnevezések jelzik, hogy ezúttal a kontextus (politikai, nacionalista indíttatású tiltakozó akció, mely nemcsak véleménynyilvánítás, hanem manipulatív akció is) képtelen a megrendezett esemény valódi motíválására.

Befejezésül egy újsághírt idéznék, mely arról tudósít, hogy az itt elemzett kolozsvári meghökkentő rituálé nem egyedi eset a modern világban, a hagyományos temetési szertartások szakrális szimbolikájának máshol is vannak felhasználói, tehát a jungi archetípusok kutatása terén a szimbolikus antropológiai elemzéseknek továbbra is van létjogosultságuk: „Bizarr gyászszertartás. (cím) A nagybányai Kvarc Rt. volt és jelenlegi munkatársai okt. 28-án jelentették be Északnyugat-Románia geológiai tevékenységének »temetését«. Mintegy 150 ember jelent meg gyertyával a vállalat nagybányai székházának udvarán, ahol egy koporsóban feküdt, felravatalozva, az igen fiatalnak minősíthető, alig 46 esztendő nagybányai geológiai kutatás. Egy munkásból alkalmilag előléptetett pópa mondott felette búcsúmisét, majd az elhalálozott lelki üdvössége végett pálinkát és fánkot osztottak. Végül a koporsót s a benne lévő »holtat« annak rendje s módja szerint elhamvasztották.” (Romániai Magyar Szó, 1997. okt. 31., 7. old.).

Szakirodalom

BIEDERMANN, Hans

1996 *Szimbólumlexikon*. Budapest

CHEVALIER, Jean – GHEERBRANDT, Alain

1994–1995 *Dicționar de simboluri*. I–III. București

DURAND, Gilbert

1977 *Structurile antropologice ale imaginarului*. București

FIRTH, Raymond

1975 *Symbols. Public and Private*. Cornell University Press, Ithaca, New York

HOPPÁL Mihály – JANKOVICS Marcell – NAGY András – SZEMADÁM

György

1995 *Jelképtár*. Budapest

LARIONESCU, Sanda

1973 Structura ceremonialului de cult funebru de pe Valea Someșului Mare. *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*. Cluj, 583–592.

MARIAN, S[imeon] Fl[orea]

1892 *Înmormântarea la români*. București

SCHECHNER, Richard

1995 „The Street is the Stage”. In: *The Future of Ritual*. New York–London, 45–93.

TURNER, Victor

1982 *From Ritual to Theatre*. The Human Seriousness of Play. Performing Arts. Journal Publications, New York

UJVÁRY Zoltán

1978 *A temetés paródiája*. Temetés és halál a népi játékokban. Debrecen

1988 *Játék és maszk*. Dramatikus népszokások. IV. Debrecen

VULCĂNESCU, Romulus

'Gogiu', un spectacol funerar. *Revista de etnografie și folclor* 6. 613–625.

